

Blížkovská, Jaroslava

Paralely a kontrasty v pohledech na základní kategorie lidské existence : imaginární triolog J.P. Sartra, C.G. Junga a V.E. Frankla

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. P, Řada psychologická. 2002, vol. 50, iss. P6, pp. [103]-112

ISBN 80-210-2832-7

ISSN 1211-3522

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/114347>

Access Date: 12. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

JAROSLAVA BLÍŽKOVSKÁ

PARALELY A KONTRASTY V POHLEDECH NA ZÁKLADNÍ KATEGORIE LIDSKÉ EXISTENCE

(Imaginární dialog J.P. Sartra, C.G. Junga a V.E. Frankla)

Klíčová slova: smysl života, životní spokojenost, základní filozofické kategorie lidské existence

Zabýváme-li se konceptem životní spokojenosti a štěstí, nutně narazíme na určitý nepoměr: na poli psychologie bylo za posledních třicet let provedeno množství výzkumů ověřujících platnost nejrůznějších objektivních i subjektivních faktorů štěstí. Jako kdyby však jejich autoři (Diener, Costa, McCrae, Baumeister, Argyle, Emmons, Taylor, Veenhoven a další) pozapomněli při nutném shrnutí dosavadních poznatků na práci autorů pohybujících se na pomezí psychologie a filosofie a na celou řadu filosofů samotných. Chápeme-li pocit životní spokojenosti jako pozitivní závěr delšího konfliktu mezi „negativními“ a „pozitivními“ momenty individuálního lidského života, nedostáváme se tímto pojetím snad zároveň do oblasti filosofie a etiky?

Mnoho konfliktů v dějinách filosofie vyjadřuje vlastně spory o to, v čem tkví „pravé štěstí“ života. Bývá hledáno ve víře v boha, modlitbě a niterné meditaci (v náboženských směrech), ve smyslových rozkoších (hédonismus), ve slastech užívání hmotných i kulturních statků (epikureismus, utilitarismus), ve vyzrání složité a bohaté lidské osobnosti, čerpající sílu z účasti na řádu všech věcí (stoicismus, taoismus), v čistém svědomí (Kant), ve společensky prospěšné aktivitě (Goethe, humanisté), v přípravě „jiného věku“ (utopismus), ve službě státu a „obecnému blahu“ (étatistické a absolutistické koncepce), v apatii a potlačení potřeb (buddhismus, kynismus, Schopenhauer)...

Kategorie štěstí nutně splývá i s problémem smyslu lidského života, tj. antropologické složky jakéhokoliv filozofického systému. Je jedním z základních filozofických úkolů pomoci člověku vyznat se v podstatě svého bytí a inspirovat ho k uvědoměle spokojené a smysluplné cestě životem.

Nechejme pro dnešek znovu zaznít z výše uvedené polyfonie přístupů a názorů tři hlasy světově známých myslitelů 20. století:

- francouzského filosofa, prozaika, dramatika a publicisty **Jearna-Paula Sartra** (1905–1980),

- švýcarského psychiatra, psychoterapeuta a analytického psychologa **Carla Gustava Junga** (1875–1961)
- a rakouského profesora neurologie, psychiatrie a logoterapie **Viktora Emila Frankla** (1905–1997).

Můžeme si představit, že tito pánové přijali naše pozvání na imaginární schůzku, na které budou spolu diskutovat o vybraných kategoriích lidské existence.

Sartre

Mám v životě poslání?

Mám-li, proč musím umřít?

Pro to, že mé poslání je omezené? Proč? To je logická bezpodstatnost.

A nemám-li na světě poslání, proč v něm jsem?

A je-li lhostejné, splním-li vůbec co za svůj život, proč spíše život tento a ne jinaký = proč musím umřít?

Svět je bez logické nutnosti, je tedy absurdní. Významy, které mu přiřítám, jsou mé významy a mé interpretace. Člověk je (a bude) jen tím, čím se sám udělá, sebe samého uskutečňuje, je úhrnem svých činů. Nemajíc smyslu odjinud, ani podkladu jiného než sebe, je existence čistou autonomní sebevládou, svobodou. Člověk není určen prostřednictvím dané podstaty, nýbrž naprosto jen prostřednictvím své existence. Není žádného smyslu mimo existenci samotnou. Z toho vyvozují, že existence je absurdní. Nezbyvá nám než tvořit svůj osud v hazardním osamění a zcela potmě. Bez světélka rady, jež nám kyne vstříc.

Jung

Kde se zdá, že jsou možné různé cesty, tam jsme se odchýlili od spolehlivého vedení instinktu a vydali se strachu. Odchýlení od instinktu a postavení do protikladu instinktu je ovšem nutné pro vytvoření vědomí. A vědomí je danajský dar kultury. Musíme dělat vědomá rozhodnutí a řešení namísto přírodního dění, zatímco se bojíme, že příroda to umí lépe. Každý problém nás nutí k většímu uvědomění, a tím nás stále víc vzdaluje od ráje dětské nevědomosti. Zavádí nás do osamělosti, do opuštěnosti bez přírody. Jádro lidské podstaty, instinktům, se může člověk znovu přiblížit jen na základě důkladného sebepoznání.

Mluvíme o smyslu života. Zatímco západní člověk chce smysl světa dovršit, snaží se východní člověk o naplnění smyslu v člověku a odřiká se světa a života. Dal bych za pravdu oběma. Západní člověk vypadá převážně extrovertovaný, východní introvertovaný. První promítá smysl navenek a tuší jej v objektech, druhý jej cítí v sobě. Smysl však je právě tak venku jako uvnitř. Smysl mé existence záleží v tom, že mi život klade otázku. Nebo naopak: jsem sám otázkou, která je určena světu, a musím připojit odpověď, jinak bych zůstal odkázán pouze na odpověď světa. Je to nadosobní životní úkol, který realizuji jen s námahou. Smysluplný život je ten, který usiluje o individuální, tj. absolutní a bezpodmínečnou uskutečnění svého, jen jemu vlastního zákona.

Sartre

Člověk většinu života prostě žije (=nechává se žít) a dělá, jako by nevěděl.

V kritických chvílích jasného vědomí však cítí svou absurdnost – vidí se opuštěn, světu lhostejný a na něm zbytečný. Je v „tom“ a „to“ by se bez něj obešlo. Z toho plyne pocit nadpočetnosti. A svůj úděl cizoty na tomto světě si uvědomujeme úzkostí. Úzkost je stav lidského sebeuvědomění. V úzkosti cítím své meze a popírám je potřebou své neomezenosti. Existuje však jediné absolutno: moje potřeba nemožného absolutna. Člověk touží po úplnosti své existence naprosto totožné se sebou samým. Odstavuje všechno minulé, celého dosavadního sebe, nemá již platit, má být jiný. Sebeprojektováním tíhne k budoucí prezenci. Jakýkoliv úmysl zaměřený do budoucna způsobuje, že člověk už nechce a nemůže být tím, čím byl. Ale tím, jaký bude a chce být, ještě není a bolestně nemůže být. Vždy před sebou, vždy kulhavě za sebou, nikdy se sebou. Jeden sebeprojekt bude znít právě na to, aby už nebylo projektů, aby člověk dosáhl klidu bez úzkosti, aby měl konečně vše a dalšího si nepřál, byl celý v sobě a oddal se blahému sebeprojívání. Mýtus ztraceného ráje, je to vůle být věcí, Bohem či Věčností.

Jung

Úplné uskutečnění naší bytosti je nedosažitelným ideálem. Nedosažitelnost však nikdy není argumentem proti ideálu, neboť ideály jsou jen ukazatele cesty a nikdy nejsou cílem. Velké životní problémy ovšem nejsou vyřešeny jednou provždy. Jejich smysl nespočívá v jejich řešení, nýbrž v tom, že na nich neustále pracujeme.

Frankl

Smysl nemůže být dán, nýbrž musí být nalezen. Dávat smysl by směřovalo k moralizování. Člověk sahá za sebe sama k nějakému smyslu, který má být naplněn – a nejdřív vlastně vůbec odhalen. Vůle ke smyslu je skutečně specifická potřeba neredukovatelná na jiné potřeby a je ve větší nebo menší stupni vlastní všem lidským bytostem.

Nedávno jsem dostal dopis, dovolím si část citovat:

„Je mi 22 let, mám akademický titul, luxusní vůz, jsem finančně zajištěn a mám k dispozici více sexu a moci, než mohu zvládnout. Jenomže se musím ptát, jaký to všechno má mít smysl.“

V současné době je tento pocit bezsmyslnosti a prázdnoty, tento prožitek existenciálního vakua dosti častý. Jak už říkal profesor Jung, na rozdíl od zvířete nedávají člověku žádné instinkty najevo, co musí; a člověku dneška už neříkají ani žádné tradice, co je jeho povinností. Často se zdá, že už neví, co vlastně chce. A tím více je divý po tom, buď jen chtít to, co dělají jiní, nebo dělat jen to, co jiní chtějí. V prvním případě máme co činit s konformismem, ve druhé s totalitářismem.

Sartre

Není možné uniknout z vlastní samoty do houfu. Každý je povolán (má za osud) stát se jediným a být zcela sám. Od samoty není pomoci. Je to modus, jímž člověk žije v prostoru. I obecné problémy jsou prožívány jen individuálně a mají jen individuální řešení. Existence, to jsou prosté fakty životního fungování nebo

*hodnoty = projekty nebo cíle, jež si člověk klade, aby dal své existenci význam. Člověk o nich rozhoduje sám, jediný je jejich mírou, axiologie má význam subjektivní. Svět objektivní zajisté je a je jediný a neredukovatelný na subjekt, ale je ne-
sčíslněkrát poznáván a interpretován, pokaždé jinak a pokaždé pravdivě.*

Jung

Pro osamocení není konejšivé slovo. Je důsledkem vědomého a nevyhnutelného oddělení individua z nerozlišenosti a nevědomosti stáda. Vývoj osobnosti k plnému uvědomění je charismatem a zároveň prokletím.

Sartre

A konkrétní jedinečnost se ještě zvyšuje v tzv. mezních situacích, jako je boj, bolest, hřích, nebezpečí nebo smrt.

Frankl

Dnešní člověk se neobyčejně zajímá o to, aby se jiní zajímali o něj. Zřejmě tu existuje deficit. Jak se zdá, industriální společnost vytváří stále více lidí, kteří trpí osamělostí. Neustále se volá po lidském teple. Po této intimitě se touží tolik, že lidé jsou připraveni zaplatit každou cenu až k nebezpečí, že se intimita změní v intimnost. Od sexuální intimity k sexuální promiskuitě je pak pouhý krok.

Čeho je třeba, to je odvaha k samotě, tvůrčí vytváření samoty, přetváření negativní nepřítomnosti bližních v pozitivní příležitost k meditaci. Podívejte se, ve století, v němž se zdá, že Desatero přikázání ztratilo pro tolik lidí platnost, musí být člověk učiněn schopným zaslechnout 10 000 přikázání, která jsou obsažena v 10 000 situacích, s nimiž jej jeho život konfrontuje. Může existovat pouze jedna pravda, ale nikdo nemůže vědět, zda je to on, a ne někdo jiný, kdo ji má. Člověk sám se může řídit jen svým svědomím.

Bavíme se o smyslu života. Zkusili jste se zeptat prostého „člověka z ulice“, v čem vidí smysl své existence? Fenomenologickou analýzou tohoto bezprostředního zážitku bychom odkryli trojí cestu, po které člověk smysl hledá a také ho nalézá. Za prvé vidí smysl v tom, něco dělat nebo tvořit. Nadto vidí smysl v tom, něco prožít, někoho milovat, ale také ještě v beznadějně situaci, vůči níž stojí bez pomoci, vidí za jistých okolností smysl. Stanovisko a postoj mu dovoluje, aby vydal svědectví o něčem, čeho je schopen pouze člověk: přeměnit utrpení ve výkon. To je má odpověď i na zmíněné mezní situace.

Sartre

Ano, fakta reálného světa si volíme v jejich významu pro nás. Věci jsem nestvořil, ale volím to, čím pro mne budou. Záleží na mně, co provedu se svou krásou či ošklivostí, jak se k nim zachovám. Mou daností, mým osudem je svoboda. Jsem odsouzen být svobodný, nemám jinou možnost. Svoboda je mým vyhnanstvím.

„Jsem“ znamená mez mezi „Byl jsem“ a „Budu“, mez, jež je nic a znicuje. „Jsem“ popírá minulost a není ještě skutečností budoucnosti. Člověk není, ale děje se. Volí sebe a svět bez pomoci Boha, zásad i lidí. Volba sebe i světa je tedy úzkostná a zoufalá. Každým okamžikem musí člověk osaměle „vynalézat člově-

ka“. *Zákon plyne z činu, existence je před esencí. Člověk je svoboden proto, že je zcela sám a je celý ze sebe. Svoboda je skutečností mé samoty a jedinečnosti a je ustavičnou nicotou druhého.*

Frankl

Říkáte: „Budoucnost (ještě) není a minulost (už) není.“ Člověk je bytost, která přichází z nicoty a jde v nicotu. V tom tkví tragický heroismus existenciální filosofie. Já bych proti pesimismu existenciálně filosofického aspektu čisté přítomnosti postavil optimismus minulosti a aktivismus budoucnosti.

Budoucnost je mobilní, je pro nás disponibilní, můžeme ji dělat jinou, popř. stát se sami jinými. Ale minulost je fixována. Jakmile jsme možnosti uskutečnili, nejsou už pomíjivé, právě ve své pomíjivosti jsou. Pomíjející je jistě všechno, ale také věčné je všechno a zvěčňuje se samo sebou; stačí jen, aby to bylo uvedeno do života. Věci jednou uvedeny do času jsou navždy zvěčněny. Uvádění do bytí minulosti je tvoření z nicoty budoucnosti.

Sartre

Uvádíme věci do času, uskutečňujeme své projekty a pak najednou přijde smrt. Příliš brzy nebo příliš pozdě, ale nikdy včas. Nikdy se smrtí nestáváme tou věcí, kterou jsme chtěli být. Pokud jsme živi, jsme vždy a nepřetržitě úmyslem být ještě něčím jiným. každá smrt – kromě sebevraždy – vždy ještě nějaký sebeprojekt převala. Mimochodem, otázka sebevraždy se mi zdá dosti zajímavým tématem. Camus první větou „Mythu Sisyfova“ tvrdí, že krom sebevraždy není filosofických otázek opravdu vážných, neboť je-li co osou filosofie, je to jistě soud, stojí-li za to či nestojí-li za to žít.

Frankl

A vidíte, dokonce sebevrah věří ve smysl, i když už ne života, tedy smrti. Kdyby opravdu nevěřil v žádný smysl, už vůbec v žádný smysl, nemohl by vlastně hnout prstem, a už proto by nemohl přikročit k sebevraždě.

Sartre

Sebevražda je zdánlivě jediný způsob, jímž se mohu účastnit života volky. Má újma života se zdá mou, tj. mnou jediným rozhodnutelnou, jedinou možnou účastí na životě. V ní zdám se žít z vlastního sebeurčení, poprvé nejsem žit. Sebevraždou člověk vrací životu urážku životní absurdity. Je to výraz nepřemožitelné lidské vůle vytvářet existenci jako své dílo. Dala by se chápat jako tvůrčí akt, ale poněkud nedozrálý, protože pokud přeskočím zeď, která zahrazuje směr mého běhu, potvrdím ji tím skokem. I sebevražda je absurdní.

Frankl

Sebevražda je úniková reakce spojená s autoagresí. Je výrazem existenciální frustrace v hledání smyslu. Vůli ke smyslu chápu jako spolehlivé měřítko psychické normality. Kdo pocituje svůj život jako bezesmyslný, ten je nejen nešťastný, ale také stěží schopen života.

Jung

Vrátil bych se, pánové, k otázce smrti. Nikdy nevyvstává otázka po smyslu a ceně života naléhavěji a palčivěji než v okamžiku, kdy vidíme, jak poslední dech opouští dosud živé tělo. Mládí -jak se nám zdá- má cíl, budoucnost, smysl a cenu. Dospět ke konci je však jen nesmyslně ustat.

Křivka života je jak parabola střely a to, k čemu dochází v tajemné hodině životního poledne, je obrat paraboly, zrození smrti. Vzestupu života přiznáváme cíl a smysl, proč bychom ho neměli přiznat sestupu? S vrcholem ovšem bylo čehosi viditelně dosaženo, člověk něčím je a něco má. Ale čeho se dosáhne smrtí?

Myslím si, že by se člověk jistě nestal sedmdesátníkem nebo osmdesátníkem, kdyby tato dlouhověkost neodpovídala smyslu jeho ducha. Proto i jeho životní odpoledne musí mít svůj smysl a účel a nemůže být jen žalostnou přítěží dopoledne. Smyslem rána je nepochybně rozvoj individua, jeho ustanovení a rozmnožení ve vnějším světě a starost o potomstvo. Kultura je mimo přirozený účel. Může být tedy kultura smyslem a účelem druhé poloviny života? Život druhé poloviny neznamena vzestup, rozvoj, rozmnožení, životní rozmach, nýbrž smrt, neboť jeho cílem je konec. Nechtít svůj životní vrchol je totéž jako nechtít svůj konec. Obojí znamená nechtít žít. Nechtít žít znamená totéž co nechtít zemřít. Vznikání i zanikání je křivka.

Kdyby lidé naplnili svou životní číši, až by přetékala, a vyprázdnil ji až do dna, pak by nyní pocítovali něco jiného, nic by nezadržovali, všechno, co by chtělo shořet, by bylo shořelé a oni by uvítali klid stáří. Málokterí lidé jsou však umělci života (a umění žít je nejvznešenějším a nejvzácnějším ze všech umění) – vyprázdnit v krásě celý pohár, komu se to podaří? A tak často lidé překračují práh stáří s nenaplněnou aspirací, která jim bezděky odvádí pohled zpět. Pro takové lidi je cíl v budoucnu nezbytný. Proto také mají všechna velká náboženství své přísliby onoho světa, svůj nadsvětý cíl, který smrtelníkům umožňuje žít druhou polovinu života s podobným vědomím cíle jako polovinu první.

Sartre

Je v samé povaze lidské existence, že ustavičně uniká sobě samé projektem. Ve skutečnosti jeden sebeprojekt bude znít na to, aby člověk měl vše a dalšího si nepřál, byl celý v sobě a oddal se blahému sebeprožívání. Tato touha znamená v gruntu vůli být Bohem či Věčností. Potíž je v tom, že Bůh neexistuje. Člověk nemůže být Bohem a nemůže ani za ním. Modus, jímž člověk žije v čase, je konečnost. Smrtí jsme teprve definitivně a nezměnitelně tím, co jsme, tj. čirou minulostí bez možnosti a svobody cokoliv změnit, jsme věcí. Ale nikdy tou věcí, kterou jsme chtěli být.

Frankl

Ve smrti se všechno stalo imobilním, nic není disponibilní, člověk už nemá nic k použití – nemá už k dispozici žádné tělo a žádnou duši: dochází k totální ztrátě psychofyzického já. Člověk nemá po smrti už žádné já, už jenom je. Je nyní svým životem, je svou historií, jak tou, která se mu stala, tak tou, kterou vytvořil. A tak

je svým vlastním nebem a svým vlastním peklem. Být minulým je nejjistější forma bytí vůle. Definitivním se však stává právě v okamžiku smrti.

Ovšem obyčejný člověk stále rozumí smrti špatně. Zvoní-li budík a vytrhne nás ze sna, pak prožíváme, ještě pohřžení do snu, „budící dráždění“ jako děsivý vpád do světa snů a nevíme, že nás budík probouzí k našemu opravdovému bytí, k dennímu světu. Neděje se pak umírajícímu něco podobného? Neděsíme se my smrtelníci právě tak smrti? Nechápeme snad také my, že a do jaké míry nás probouzí k opravdovější, reálnější realitě nás samých?

Jung

Nejsme nijak s to dokázat, že něco v nás zůstává zachováno věčně. Můžeme nejdříve říci, že je jistá pravděpodobnost, že něco z naší psychy existuje nadále po naší fyzické smrti. Zda tedy to, co existuje dále, je sobě samému vědomé, víme právě tak málo. Žádný člověk neví, co psýcha je a kam až v přírodě sahá.

Sartre

Smrt je nutná, má-li být existence kromě tragédií úzkosti i rodičkou hodnot.

Všechny lidské činnosti však můžeme v jistém slova smyslu považovat za stejně hodnotné, neboť směřují k tomu, aby obětovaly člověka a aby ukázaly svou vlastní přitčinu. V zásadě jsou všechny odsouzeny k ztroskotání. Následkem toho vyjde nastejno, jestli se někdo v tichosti opíjí nebo jestli řídí osudy národů. Jediné možné kritérium pro posuzování jednání je sám jeho osvobozující charakter. Pro mé jednání není předem daný hodnotový horizont. Tím ovšem vzniká i nebezpečí, že každé konkrétní určení činu se samo zase zruší.

Frankl

Myslím, že existenciální filosofii chybí logos a láska.

Sartre

Moudrost či nemoudrost začíná velikým ANO řečeným absurdnímu osudu. Přijímám. Svobodně a z mého rozhodnutí chci to, čím jsem z náhody a absurdně. Je to Ano, ale ironické. Je to vzdor. Je výzvou. Je vzpourou, a vzpoura je druhým stadiem existence nasazené, pravdivé a přijavší nebezpečí svobody. Je znakem ryzosti, zásadním překonáním nepoctivosti, slabosti a odevzdanosti. Dlužno být člověkem vši silou a do dna, ale současně se stydět za to, že jsem člověkem – jen člověkem.

Konání člověka by mělo přesahovat blbý optimismus stejně jako trpný pesimismus rukou složených v klíně chování, jež lze označit „čínorodý fatalismus“. Smysl mé existence i dějin je věčně v odkladu, teprve svou smrtí se úplně stanu a dokončím svůj význam. Je na mně, abych svou smrt dokázal utvořit svým vrcholným sebeprojektem, abych v ní byl absolutně svůj. Úzkostný optimismus vzdoru, hrdost zoufalství. Tvořivě žijeme pouze dynamismem nepřetržitě sebe-determinace. Sebeprojekt je ustavičná spása a jiné není.

Frankl

Existuje něco jako vědomí o smyslu; a tušení smyslu pak tvoří také základ „vůle ke smyslu“, jak to formuluje logoterapie. Ať to chce nebo ne, ať si je toho vědom nebo ne, člověk věří ve smysl. Může se seberealizovat jen venku ve světě, nikoli v sobě samém. Smysl se dostavuje jako vedlejší důsledek sebetranscendence = být člověkem odkazuje na něco za ním samým, co už není jím samým – na něco nebo na někoho.

Smysl života hledá jen člověk. Je to výraz duševní dospělosti – nepřebírá jednoduše odpověď z tradice, ale vydává se na samostatnou cestu. A naše existence má v každém jednotlivém okamžiku svůj smysl, vždy jiný, vždy měnící se, ale vždy nějaký. A na otázku po posledním smyslu lidského utrpení nemůže už být intelektuální, nýbrž pouze existenciální odpověď. Neodpovídáme slovy, nýbrž odpovídá jí celá naše existence.

Jung

Jsem starý a dívám se na sebe. Žasnu na sebou, jsem ze sebe zklamán, sám ze sebe se těším. Jsem zarmoucen, zkrušen, nadšen. Jsem to všechno zároveň a nedokážu to shrnout. Nejsem s to konstatovat definitivní hodnotu nebo nehodnotu, nemám úsudek o sobě a svém životě. Ničím si nejsem zcela jist. Nemám definitivní přesvědčení – vlastně o ničem. Víím jen, že jsem se narodil a existuji, a je mi, jako bych byl nesen. Existuji na základě čehosi, co neznám. Přes všechnu tuto nejistotu cítím spolehlivost toho, co existuje, a kontinuitu svého života, jaký je. Svět, do něhož jsme se narodili, je surový a krutý, a zároveň božsky krásný. Je to věc temperamentu, co převažuje: nesmyslnost nebo smysl. Kdyby absolutně převažovala nesmyslnost, pak by s vyšším vývojem stále více mizelo naplnění života smyslem. Avšak tak tomu není nebo se mi zdá, že tomu tak není.

Pravděpodobná je – jako u všech metafyzických otázek – obojí pravda: život je smysl i nesmysl nebo má smysl i nemá. A myslím si, pokud jsme schopni poznat, jediný smysl lidské existence je tvorba vědomí = zažehnutí světla v temnotách pouhého bytí. Bez reflektujícího vědomí člověka je svět gigantická nesmyslnost, neboť člověk je podle naší zkušenosti jediná bytost, která je vůbec schopna smysl konstatovat. Jenom zde v pozemském životě, kde se srážejí protiklady, se může zvýšit všeobecné vědomí. Proto asi má pozemský život tak velký význam.

Skončil imaginární rozhovor tří myslitelů. Byl imaginární v tom smyslu, že se takto nikdy neodehrál a pravděpodobně by se ani tím způsobem neodvihal, kdyby se zúčastnění opravdu sešli. Vymyšlený však také není. Je složen z myšlenek, které autoři uložili do svých děl (Jung, 1994; Frankl, 1994 a Sartre in Černý, 1948) a které jsem sestavila, shrnula a parafrázovala dle tématické blízkosti, aniž by, troufám si tvrdit, ztratily svůj původní význam.

Co je spojuje? Proč zrovna oni?

Jsou si blízcí svým zájmem o člověka, o jedno lidské individuum. Sartre jako filozof svým krajním subjektivismem, Jung a Frankl jako lékaři a psychoterapeuté svou snahou pomoci pacientu kvalitně žít. A z těchto dvou hledisek vyplývá první rozdíl. Terapeut musí být, myslím si, nutně optimističtější ve svém postoji

k životu. Těžko by vůbec mohl léčit, protože psychoterapeut neléčí jen technikou, ale hlavně svou osobností, svým příkladem.

Ale vlastně ani Sartrův existencialismus není tak pesimistický, jak se zdá na první pohled. Záleží jen na výšce, z jaké se na lidskou existenci díváme. Pokud ji pozorujeme měřítkem nekonečných vesmírných dálek, opravdu v jejím bytí mnoho smyslu nenajdeme. Proč existujeme, když nemáme žádné objektivně dané poslání? Proč máme umírat, a tím opouštět v každém okamžiku nedokončené dílo a všechno to a všechny ty, které milujeme? Stačí však sestoupit z vesmíru o několik poschodí níž na Zemi a můžeme spolu se Sartrem říci, že lze, a dokonce je třeba život žít (a snad s ním nesouhlasit). Svobodně a ze svého rozhodnutí má člověk chtít to, čím je z náhody a absurdně. Je třeba pokračovat neustálou volbou sebe v na sebe navazujících sebeprojektech. Na této „výškové“ úrovni pohledu mluví o smyslu života i Frankl. Člověk podle něj musí odkrýt svůj smysl života mimo smysl života a jít za ním. Je třeba vzít odpovědnost za svůj život. Radost, úspěch, slast jsou jen vedlejší důsledky cesty za smyslem. Jung řeší otázku smyslu života dialekticky – život je smysl i není, má smysl i nemá. Pokud se tedy autoři ve svých názorech rozcházejí, myslím, že příčinou je rozdílná úroveň pohledu. Na nejvyšší úrovni vidí Frankl nejvyšší smysl, Boha, kdežto Sartre díky svému ateismu nutně konstatuje bezesmyslnost. Jung je nevěřící, ale hledá prazákladní smysl v mytologických obrazech lidského nevědomí, v archetypech a ve vizích. Jim chce být věrný a v nich hledá útěchu pro sebe i pro své pacienty.

Franklovi splývá životní smysl s radostí, životní spokojeností, s pocitem štěstí. Spolu s Baumeisterem (1991) bychom mohli polemizovat – pocit životního smyslu je jen podmínka nutná, nikoliv však dostačující k tomu, aby byl člověk spokojený. To Jung je ve svém odhadu v souladu se závěry třicetiletého zkoumání konceptu well-being: „Je to věc temperamentu, co převažuje: nesmyslnost, nebo smysl.“

Frankl polemizuje s existenciální filosofií ve svém díle *Vůle ke smyslu* na několika místech. Jednak vyčítá existencialismu pesimismus čisté přítomnosti a staví proti němu optimismus minulosti. Píše, že minulost je nejjistější forma bytí vůbec a že vše, co uvedeme do času, nadále trvá dokonce nezávisle na našem vědomí. Myslím, že Frankl v tomto bodě zobecňuje své stanovisko věřícího člověka. To, co prožijeme, zůstává v individuální paměti, snad najdeme spolu s Jungem i nějaké stopy v kolektivní paměti, ale s naší smrtí a se smrtí našich blízkých se vše vytrácí. Jedině v Boží paměti by vše pominulé mohlo mít svou existenci nezávislou na našem vědomí.

Pokud diskutujeme o paralelách a kontrastech, o tom, čím jsou si Sartre, Frankl a Jung blízcí a čím se od sebe vzdalují, musíme se zastavit ještě u jedné determinanty, která je jistě ovlivnila, a tou je doba, ve které tvořili. Všichni tři píšou o krizi současného světa a o problémech duše moderního člověka. O krizi víry v racionální organizovatelnost světa a o ořesu člověka, který prošel dvěma světovými válkami a s hrůzou si uvědomuje, čeho je schopen.

A východisko?

Jung je hledá v sebepoznání a v harmonickém životě v souladu s naším nevě-

domím. Frankl vyzvedá odpovědnost za vlastní smysl života. Sartre jako jedinou možnost vidí neustálý postup vzhůru v sebetranscendenci navzdory vědomí o své vlastní absurdnosti.

SOUHRN:

Pocit životní spokojenosti a smysl lidského života patří mezi základní kategorie lidské existence, kterým se filozofie věnuje již od svých počátků. V soudobých psychologických studiích, které shrnují dosavadní poznatky z oblasti well-being, však odkazy na myšlenky dávných i nedávných filozofů a psychologů pohybujících se na pomezí psychologie a filozofie většinou chybějí. Následující článek formou komentovaného imaginárního dialogu obrací znovu čtenářovu pozornost k idejím J.P. Sartra, C.G. Junga a V.E. Frankla a jejich pohledům na smysluplnost lidské existence.

LITERATURA:

Baumeister, R.F.: Meanings of life. Guilford Press, New York 1991.

Černý, V.: První sešit o existencialismu. Václav Petr, Praha 1948.

Frankl, V.E.: Vůle ke smyslu. Cesta, Brno 1994.

Jung, C.G.: Analytická psychologie. Její teorie a praxe. Academia Praha 1992.

Jung, C.G.: Duše moderního člověka. Atlantis, Brno 1994.

Kampits, P.: Jean-Paul Sartre. Zwischen Absurdität und Freiheit. In Fleischer, M.: Philosophen des 20. Jahrhunderts. Darmstadt 1992.

Kolektiv autorů: Stručný filosofický slovník. Svoboda, Praha 1966.

Sartre, J.P.: Slova. Mladá fronta. Praha 1965.

SUMMARY:

The philosophy deals with the feeling of the life satisfaction and the meaning of life as fundamental categories of a human existence since its beginning. Contemporary psychological studies summarize the knowledge of the well-being without taking into account the most important philosophical theses and concepts. The article written in the form of an imagery annotated dialog calls readers' attention to J.P. Sartre, C.G. Jung and V.E. Frankl's ideas and to their conceptions of the life satisfaction and the life meaning.

Key words: well-being, life satisfaction, fundamental categories of the human existence